

Date: 17th September-2026

TEMURBEKLAR MAKTABI O'QUVCHILARIDA LIDERLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Alijonov Muhammadali Diyorjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada "Temurbeklar maktabi" harbiy-akademik litseylari o'quvchilarida liderlik kompetensiyasini rivojlantirish muammosi tadqiq etilgan. Tadqiqot nazariy-konseptual dizayn asosida bajarilib, unda me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xorijiy harbiy yetakchilik doktrinalari, xalqaro ta'lim siyosati hujjatlari va liderlikka oid empirik tadqiqotlar tanqidiy va qiyosiy tahlil qilingan hamda pedagogik modellashtirish usuli qo'llanilgan. Natijada liderlik kompetensiyasining mualliflik ta'rifi va besh komponentli tuzilmasi (motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-tashkilotchilik, irodaviy mas'uliyatli, refleksiv-baholovchi) asoslangan; olti blokli va uch bosqichli pedagogik model, rotatsion sardorlikning "vakolat zinapoyasi" hamda to'rt mezon va integral ko'rsatkichga tayangan baholash tizimi ishlab chiqilgan. Harbiy-akademik muhitning ierarxik tuzilishi liderlik tarbiyasiga to'siq emas, balki vakolatni bosqichma-bosqich kengaytirish resursi sifatida talqin qilingan. Maqola yakunida modelning empirik aprobatatsiyasi rejasi va tadqiqot cheklovlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: liderlik kompetensiyasi, Temurbeklar maktabi, harbiy-akademik litsey, pedagogik model, rotatsion sardorlik, "Temur tuzuklari", debriefing, "360 daraja" baholash.

Педагогическая модель и критерии оценки развития лидерской компетенции учащихся «школ темурбеков» Аннотация. В статье исследуется проблема развития лидерской компетенции учащихся военно-академических лицеев «Школа Темурбеков». Исследование выполнено в теоретико-концептуальном дизайне: проведён критический и сравнительный анализ нормативно-правовых документов, зарубежных военных доктрин лидерства, документов международной образовательной политики и эмпирических исследований лидерства, применён метод педагогического моделирования. В результате обоснованы авторское определение и пятикомпонентная структура лидерской компетенции (мотивационно-ценностный, когнитивный, коммуникативно-организаторский, волевой-ответственный и рефлексивно-оценочный компоненты); разработаны шестиблочная трёхэтапная педагогическая модель, «лестница полномочий» ротационного командирства и система оценки, основанная на четырёх критериях

Date: 17th September-2026

и интегральном показателе. Иерархическая структура военно-академической среды интерпретирована не как препятствие, а как ресурс поэтапного расширения полномочий учащихся. В заключение представлены план эмпирической апробации модели и ограничения исследования.

Ключевые слова: лидерская компетенция, Школа Темурбеков, военно-академический лицей, педагогическая модель, ротационное командирство, «Уложение Темура», дебрифинг, оценка «360 градусов».

Pedagogical model and assessment criteria for developing leadership competence of “Temurbeks school” students Annotation. The article addresses the development of leadership competence among students of the “Temurbeks School” military-academic lyceums in Uzbekistan. The study follows a theoretical-conceptual design: national regulatory documents, foreign

military leadership doctrines, international education policy documents and empirical leadership studies were critically and comparatively analysed, and pedagogical modelling was applied. As a result, an author’s definition and a five-component structure of leadership competence (motivational-value, cognitive, communicative-organisational,

volitional-responsibility and reflective-evaluative components) are substantiated; a six block, three-stage pedagogical model, a “ladder of authority” for rotational student command, and an assessment system based on four criteria and an integral index are developed. The hierarchical structure of the military-academic environment is interpreted not as an obstacle but as a resource for the gradual extension of students’ authority. The article concludes with a plan for the empirical validation of the model and the limitations of the study.

Keywords: leadership competence, Temurbeks School, military-academic lyceum, pedagogical model, rotational command, Temur’s Code, debriefing, 360-degree assessment.

KIRISH

Ta’lim natijasini bilimlar hajmi bilan emas, balki shaxsning real vaziyatlarda mas’uliyatli harakat qila olishi bilan o’lchash bugungi xalqaro ta’lim siyosatining yetakchi tendensiyasiga aylandi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining “Ta’lim kompasi 2030” konsepsiyasida o’quvchining maqsadlilik va mas’uliyat hissiga tayangan holda atrofidagi dunyoga ijobiy ta’sir ko’rsatish qobiliyati ta’limning markaziy g’oyasi sifatida belgilangan Jahon iqtisodiy forumining 2023-yilgi hisobotida esa liderlik va ijtimoiy ta’sir ko’rsatish ishchilar uchun eng muhim o’nta asosiy ko’nikma qatorida qayd etilgan O‘zbekistonda bu vazifa yoshlarni Qurolli Kuchlar va davlat xizmati uchun tayyorlash tizimi bilan uzviy

Date: 17th September-2026

bog‘langan. Prezidentning 2017-yil 5-iyuldagi PF-5106-son farmoni bilan respublikadagi barcha harbiy-akademik litseylarga Sohibqiron Amir Temurning Vatanga sadoqat, mardlik va adolatparvarlik fazilatlarini yosh avlodga o‘rnak qilish maqsadida “Temurbeklar maktabi” nomi berildi 2019-yil 28-iyundagi PQ-4375- son qaror bilan esa bu litseylar Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati va Milliy gvardiya tarkibida kadrlar zaxirasini tayyorlashning yangi tizimi sifatida qayta tashkil etildi. Demak, Temurbeklar maktabi bitiruvchisi uchun yetakchilik qobiliyati qo‘shimcha fazilat emas, balki kasbiy-ijtimoiy kamolotning asosiy sharti hisoblanadi.

Ammo harbiy-akademik ta‘lim muhitida liderlikni tarbiyalash o‘ziga xos ziddiyatga ega: qat‘iy ierarxiya va intizom sharoitida o‘quvchidan tashabbus va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmasini qanday rivojlantirish mumkin? Amaliyotda sardorlik vazifalari ko‘pincha o‘quvchilarning kichik bir guruhiga doimiy yuklatiladi, qolganlar esa ijrochi rolida qoladi; “Temur tuzuklari”dagi boshqaruv merosidan esa asosan tarixiy-ma‘rifiy maqsadda foydalaniladi. Liderlikka oid mavjud tadqiqotlar asosan talabalar, kattalar yoki umumta‘lim maktabi o‘quvchilari misolida olib borilgan bo‘lib, harbiy-akademik litsey sharoitiga moslashtirilgan, milliy boshqaruv merosini metodik vosita sifatida qo‘llaydigan va natijasi o‘lchanadigan rivojlantirish modeli ishlab chiqilmagan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Liderlik nazariyalarining rivoji uni tug‘ma xislat sifatida talqin qilishdan o‘rgatiladigan va rivojlantiriladigan faoliyat sifatida tushunishga qarab borgan. R.Stogdill liderlik xislatlariga oid tadqiqotlarni umumlashtirib, barcha vaziyatlar uchun yaroqli universal xislatlar ro‘yxatini tuzib bo‘lmasligini, liderlik guruh va vaziyat talablariga bog‘liq ekanini ko‘rsatgan. P.Xersi va K.Blanchard izdoshlarning yetukligi ortib borgan sari rahbarlik uslubi aniq ko‘rsatma berishdan qo‘llab-quvvatlash va vakolat berishga o‘tib borishi kerakligini asoslaganlar. B.Bass transformatsion liderlikning shaxsiy namuna, ilhomlantirish, intellektual rag‘batlantirish va individual e‘tibor kabi tarkibiy qismlarini ajratgan, xizmat qiluvchi liderlik tadqiqotlari esa yetakchilikning mohiyatini jamoa a‘zolarining rivoji va farovonligiga xizmat qilishda ko‘radi. D.Goulman liderlik samaradorligida hissiy intellektning – o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, empatiya va ijtimoiy ko‘nikmalarning – hal qiluvchi rolini ko‘rsatgan Liderlikni rivojlantirish nazariyasida D.Dey tomonidan asoslangan farqlash muhim ahamiyatga ega: shaxsning individual yetakchilik resurslarini rivojlantirish (leader development) jamoadagi yetakchilik munosabatlari va jarayonlarini rivojlantirishdan (leadership development) farq qiladi va ular bir-birini to‘ldiradi. D.DeRyu va S.Eshford lider identikligi ijtimoiy jarayonda – shaxsning yetakchilik rolini da‘vo qilishi va guruhning uni tan olishi orqali

Date: 17th September-2026

shakllanishini ko'rsatganlar Kompetensiyaviy yondashuv D.Makllellandning faoliyat muvaffaqiyatini real faoliyatda namoyon bo'ladigan kompetensiyalar orqali baholash g'oyasidan boshlangan. Rus pedagogikasida I.A.Zimnyaya tayanch kompetensiyalarni tizimlashtirgan A.V.Xutorskoy esa "kompetensiya" (ta'lim oluvchiga qo'yiladigan talab) va "kompetentlik" (uni egallaganlik holati) tushunchalarini farqlagan. Ushbu farqlash tadqiqotimizda liderlik kompetensiyasini o'quvchiga qo'yiladigan talablar majmui sifatida loyihalash uchun asos bo'ldi. Milliy merosda liderlik doimo axloqiy mezonlar bilan uzviy bog'liq holda talqin qilingan. Abu Nasr Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida shahar boshlig'ini kamolotga erishgan, boshqaruv san'atini egallagan shaxs sifatida tasvirlaydi Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig'da adolat, baxt, aql va qanoat g'oyalarini ramziy obrazlar orqali talqin etib, ilm va donishmandlikni jamiyatdagi tartib va farovonlik asosi sifatida ko'rsatadi "Temur tuzuklari"da muvaffaqiyatga maslahat, kengash, tadbirkorlik va hushyorlik orqali erishilishi ta'kidlanadi. Harbiy liderlik doktrinalari ham tadqiqot uchun muhim manba bo'ldi. AQSH Quruqlikdagi qo'shinlari doktrinasida liderlik talablari liderning kimligini ifodalovchi sifatlar ("bo'l" va "bil") hamda uning nima qilishini ifodalovchi kompetensiyalar ("qil") sifatida tizimlashtirilgan Tadqiqot nazariy-konseptual dizayn asosida bajarildi; uning natijasi – empiric aprobatsiyaga tayyor pedagogik model va baholash tizimi. Tadqiqot to'rt bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda tahlil korpusi shakllantirildi. Unga respublikaning ta'lim, yoshlar siyosati va Temurbeklar maktablari faoliyatiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlari; AQSH va Germaniya qurolli kuchlarining yetakchilikka oid rasmiy doktrinalari; OECD va Jahon iqtisodiy forumining ta'lim va ko'nikmalar siyosatiga oid hujjatlari; liderlik, liderlikni rivojlantirish va kompetensiyaviy yondashuvga oid nazariy va empirik ilmiy maqolalar hamda milliy boshqaruv merosiga bag'ishlangan tadqiqotlar kiritildi. Manbalarni tanlashda ularning bibliografik ma'lumotlari va iqtibos keltirilgan sahifalarini tekshirish imkoniyati asosiy mezon bo'ldi. Ikkinchi bosqichda tanqidiy va qiyosiy tahlil o'tkazildi. Liderlik nazariyalari tadqiqot uchun pedagogik ahamiyati nuqtai nazaridan solishtirildi; o'quvchilar liderligini rivojlantirishning olti xorijiy tajribasi (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Rossiya, Qozog'iston, Singapur) liderlik tushunchasi, qamrov, asosiy usul, qadriyatli asos, baholash va pedagog roli kabi oltita jihat bo'yicha qiyoslandi. Uchinchi bosqichda tuzilmaviy-funksional modellashtirish usuli qo'llanildi: liderlik kompetensiyasining tarkibiy tuzilmasi asosida maqsad, metodologiya, mazmun, tashkil etish, texnologiya va baholashni bog'lovchi model loyihalandi. Modelni loyihalashda uchta talab qo'yildi: kompetensiya tuzilmasiga to'liq muvofiqlik; harbiy-akademik litseyning mavjud tashkiliy sharoitlarida qo'shimcha moliyalashtirishsiz amalga oshirilishi; natijaning o'lchanadiganligi.

Date: 17th September-2026

To'rtinchi bosqichda kompetensiya komponentlari operatsionallashtirildi: har bir komponent uchun kuzatiladigan ko'rsatkichlar, ballash tartibi va diagnostik vositalar ishlab chiqildi, natijalarni yagona shkalaga keltirish va integral ko'rsatkichni hisoblash tartibi belgilandi. Diagnostik vositalarning ishonchliligini L.Kronbaxning alfa koeffitsienti va J.Koenning kappa koeffitsienti orqali tekshirish rejalashtirildi. Modelning samaradorligini tekshirish uchun tajriba va nazorat guruhlarini ishtirokidagi pedagogik tajribasini loyihalandi; uning natijalari keyingi nashrda e'lon qilinadi.

XULOSA

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, harbiy-akademik ta'lim kontekstida liderlik kompetensiyasi motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-tashkilotchilik, irodaviy-mas'uliyatli va refleksiv-baholovchi komponentlardan iborat integrativ sifat sifatida asoslandi; irodaviy-mas'uliyatli komponentning ajratilishi va motivatsion-qadriyatli komponentning tizim hosil qiluvchi o'rni harbiy muhitning o'ziga xosligi bilan izohlanadi. Ikkinchidan, maqsadli, metodologik, mazmuniy, tashkiliy-jarayonli, metodik-texnologik va baholash-natijaviy bloklardan iborat, teskari aloqa tamoyili asosida ishlovchi pedagogik model ishlab chiqildi. Modelda harbiy-akademik muhitning ierarxiyasi liderlik tarbiyasiga to'siq emas, balki rotatsion sardorlikning "vakolat zinapoyasi" orqali vakolatni bosqichma-bosqich kengaytirish resursi sifatida qo'llaniladi, "Temur tuzuklari" esa amaliy-metodik vositaga aylantiriladi. Uchinchidan, liderlik kompetensiyasini baholashning to'rt mezon, besh diagnostik vositasi, natijalarni yagona shkalaga keltirish va integral ko'rsatkichni hisoblash tartibi belgilandi. Bu tizim keyingi bosqichda o'tkaziladigan pedagogik tajriba-sinov natijalarini xolis baholash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. The Future of Jobs Report 2023. Chapter 4: Skills outlook. – Geneva: World Economic Forum, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-iyuldagi "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llabquvvatlash to'g'risida"gi PF-5106-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-iyundagi "O'smirlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari va davlat xizmati uchun kadrlar zaxirasini tayyorlash tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4375-son Qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Date: 17th September-2026

4. Stogdill R.M. Personal factors associated with leadership: A survey of the literature // Journal of Psychology. – 1948. – Vol. 25. – P. 35–71.
5. Hersey P., Blanchard K.H. Life cycle theory of leadership // Training and Development Journal. – 1969. – Vol. 23, №5. – P. 26–34.
6. Bass B.M. From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision // Organizational Dynamics. – 1990. – Vol. 18, №3. – P. 19–31.

